

بررسی گرایشهای رفتاری دانشجویان دختر به پوشش اسلامی در مراکز دانشگاهی شهرستان ایرانشهر

مقاله پژوهشی
اصلی
Original
Article

عبدالواحد بامری،^{۱*} عبدالکریم مؤذنی رودی،^۲ فاطمه عمرانی رودی،^۳
محمد زارعی^۴

چکیده

هدف: شناخت نگرش جامعه دانشجویی به شعائر دینی، به ویژه پوشش اسلامی، از عناصر مهم شکل گیری رفتار انسانی شمرده می شود که در سلامت معنوی و صیانت از ارزشهای اسلامی نقش مؤثری دارد. هدف این پژوهش، بررسی گرایشهای رفتاری دانشجویان دختر پیرامون حجاب اسلامی بود. **روش:** مطالعه حاضر یک پیمایش توصیفی-مقطعی و جامعه آماری آن، دانشجویان دختر مراکز دانشگاهی شهرستان ایرانشهر است. سؤالات پرسشنامه در خصوص عوامل مؤثر در حفظ حجاب دانشجویان دختر است. طیف لیکرت پرسشنامه به امتیاز درصدی تبدیل و با روشهای آماری توصیفی و استنباطی، تجزیه و تحلیل شد. **یافته ها:** بیشترین نظرات موافق دانشجویان در زمینه حجاب و ترویج رعایت پوشش دینی از طریق فعالیتهای فرهنگی و کمترین موافقت، روش توبیخ و تذکر بود. پوشش دانشجویان با معیارهای شرعی، بیشترین نظرات موافق را به همراه داشت؛ که این امر موجب ایجاد امنیت روانی و مصونیت در جامعه است. از طرف دیگر، روشهای بی تفاوتی نسبت به حجاب و تفکیک جنسیتی در اماکن، کمترین نظرات موافق را داشت. **نتیجه گیری:** نظرات، دیدگاهها و گرایشهای متفاوتی در زمینه حجاب بین دانشجویان وجود دارد و مسئولان فرهنگی دانشگاه با ارائه راهکارهای مناسب، باید شیوه برخورد علمی و منطقی با این آسیب فرهنگی به منظور ارتقای ارزشهای اسلامی بهره برداری کنند.

واژگان کلیدی: حجاب، پوشش اسلامی، گرایشهای رفتاری، مراکز دانشگاهی ایرانشهر.

❖ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۰۶؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۱/۲۸

۱. دکترای مذاهب کلامی؛ استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه سیستان و بلوچستان. زاهدان، ایران. (نویسنده مسئول). avahedbameri@yahoo.com

۲. دکترای بیوشیمی بالینی؛ استادیار، گروه بیوشیمی بالینی، دانشگاه علوم پزشکی ایرانشهر. ایرانشهر، ایران. moazeni.roodi@gmail.com

۳. کارشناسی جغرافیا، سازمان سما. ایرانشهر، ایران. fatima.omrani@gmail.com

۴. دکترای مبانی نظری اسلام، دانشیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی مشهد. مشهد، ایران. m.zarei1359@gmail.com

الف) مقدمه

از مسائل مهم در حوزه مطالعات زنان از منظر قرآن، «مسئله پوشش» است که به صورت یک نیاز فطری در وجود آنان نهاده شده است. پوشش، مهم‌ترین موضوعی است که در تبیین و تعیین حضور زن در جامعه تأثیر خواهد داشت و به عنوان یکی از چالش‌های موجود در عرصه زنان، مورد توجه پژوهشگران است (گلی زواره، ۱۳۸۴). طبق آموزه‌های دینی، عفاف و حجاب امری فطری است که توجیه عقلی و منطقی دارد و تاریخچه آن به قدمت آفرینش انسان است (شمسایی و شکری‌زاده، ۱۳۹۹). عفت در پوشش به عنوان بارزترین نماد فرهنگی جامعه اسلامی، از همان ابتدا و در دوره‌های مختلف اسلامی مورد توجه ویژه مسلمانان بوده است. پوشش زن یکی از ضروریات دین اسلام است که قرآن کریم و روایات وارده از پیامبر و معصومین (علیهم‌السلام) و در کلمات و فتاوی فقها به وجوب و کیفیت آن تصریح شده است. با تمام اهمیت و جایگاهی که مسئله پوشش در فرهنگ دینی از آن برخوردار است، امروزه عدم رعایت عفاف در پوشش به عنوان یک آسیب فرهنگی و اجتماعی جدی مطرح است که این آسیب در خصوص دختران دانشجو، به دلیل موقعیت سنی، تحصیلی و فرهنگی آنان، از حساسیت بیشتری برخوردار است. (موسوی و همکاران، ۱۴۰۰)

بر اساس گواهی تاریخ، حجاب و پوشش زنان در بین اغلب ملتها و فرهنگها و آیینهای جهان دیده می‌شود؛ اما مانند هر پدیده فرهنگی دیگر، ارزش معنایی آن در فرهنگهای مختلف با تنوع روبه‌روست. از دیرباز، عفت در پوشش، امری پسندیده و بی‌بندوباری و ناهنجاری‌های پوششی، امری نکوهیده در میان تمام اقوام و ملل بوده است (خوانین‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳). ویل دورانت درباره «اله عفت»^۱ می‌گوید: آرتمیس، الهه عفت است و عالی‌ترین نمونه و الگو برای دختران جوان به شمار می‌آید که به زیور عفت و تقوا آراسته است (کربلانی پازوکی و خوانین‌زاده، ۱۳۹۳). در فرهنگ واژه‌نامه فارسی میانه (پهلوی) به واژه «چوتور» (چادر) برمی‌خوریم که به معنی لباس و پوشش است و نشان می‌دهد که چادر از ابتدای دوره ساسانیان و حتی قبل از آن دوره کاربرد داشته است؛ زیرا برای آن واژه‌ای به وجود آمده است و آن را به کار می‌برده‌اند (فاتحی، ۱۳۸۲). در قرآن نیز دو دسته آیه درباره پوشش وجود دارد. دسته اول، آیاتی که در خصوص وجوب حجاب و پوشش ظاهری و حد و کیفیت آن نازل شده‌اند (نور: ۳۱-۳۰؛ احزاب: ۵۹) و دسته دوم آیاتی که زنان را از رفتارهایی که سبب جلب توجه و تحریک نامحرم می‌شود، باز می‌دارند و حیا و عفت را ستایش می‌کنند (احزاب: ۳۳؛

1. Virtue Goddess

قصص: ۲۳ و ۲۵. در روایات معصومین (علیهم السلام) نیز بر رعایت پوشش برای زنان تأکید شده است؛ رسول خدا (ص) می‌فرماید: بارزترین درجه زنان سه چیز است: پوشیدن چشم از نامحرمان، پوشیدن تمام اندام از بیگانگان، کم و با حیا از منزل بیرون شدن. امام علی (ع) فرموده‌اند: پوشیده و محفوظ داشتن زن، مایه آسایش بیشتر و دوام زیبایی اوست (محمودی یگانه، ۱۳۹۹). علاوه بر اسلام، حجاب در ادیان دیگر هم مطرح بوده و به آن اهمیت می‌دادند. از این رو، حجاب پدیده ارزشمندی است که ضرورت آن حتی در بین اقوام و جوامع مختلف قبل از اسلام احساس شده بود و اگر احیاناً اشکالی هم در رعایت حجاب باشد، نه فقط متوجه اسلام، بلکه شامل همه کسانی است که حجاب را امری انسانی تلقی می‌کنند. ضمن اینکه هدف بی‌توجهی برخی به حجاب و نادیده گرفتن آن، به منظور دستیابی به منافع بزرگ مالی است؛ زیرا زنان عریان را کم‌هزینه‌ترین و سهل‌ترین وسیله تبلیغاتی برای وصول به آن هدف می‌دانند و بدون شک برای این منظور از هیچ کوششی دریغ نمی‌کنند. (کاظم‌پور ساریدوق و همکاران، ۱۳۹۷)

یکی از مقوله‌های بسیار مهم در فرایند مهندسی فرهنگی که ارتباط تنگاتنگی با پارامترهای توسعه، اعم از اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی دارد و از دیرباز از ابزارهای مهم تهاجم فرهنگی برای تضعیف امنیت اجتماعی و فرهنگی جوامع اسلامی بوده است، مسئله حجاب و عفت در پوشش زنان عموماً و دختران دانشجو و جوان به صورت خاص می‌باشد. (علوی و همکاران، ۱۳۹۵)

۱. پیشینه تحقیق

مسئله فلسفه و حدود حجاب در منابع دینی از کلیدواژه‌هایی است که پژوهشگران با نگرش بر تقویت ایمانی مردم و ارائه کارکرد و فلسفه حجاب، گزارشهای متعددی نگاشته‌اند. کرم‌اللهی و آقاسی (۱۳۹۱) در «بررسی گرایش دختران دانشجو به حجاب و بدحجابی» بیان داشتند که سطح پایین آگاهی دانشجویان و نیز ضعف استدلال عقلی و علمی آنان در انتخاب یا انکار حجاب است؛ به این معنا که بیشتر شرکت‌کنندگان در جلسات بحث، در تأیید حجاب یا مخالفت با آن، با اتخاذ مواضع احساسی، نظر خود را در باب گرایش یا عدم گرایش خویش به حجاب بیان می‌کردند.

پژوهشی با عنوان «نگرش دانشجویان دختر دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان نسبت به حجاب و پوشش» نشان می‌دهد که بر خلاف وجود برخی از دیدگاهها، گرایش به معنویت و ارزشهای دینی در بین کلیه دانشجویان وجود دارد و این گرایش،

فرصتی را برای مسئولان فرهنگی دانشگاه فراهم می‌کند که از آن به خوبی و به طور صحیح به منظور ارتقای ارزشهای اسلامی در بین دانشجویان بهره‌برداری کنند. (رجالی و همکاران، ۱۳۹۱) در گزارش دشتی و همکاران (۱۳۹۵) با عنوان «بررسی رابطه سلامت معنوی با نگرش دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی همدان در مورد حجاب» بیان شده است که با توجه به وجود رابطه بین سلامت معنوی و نگرش به حجاب در بین دانشجویان، لازم است برای ارتقای سطح معنویت در دانشجویان، در آموزش دروس به امر معنویت هم پرداخته شود. عسکریان بیدگلی و همکاران (۱۳۹۷) در «بررسی نقش تربیت اخلاقی در رعایت حجاب دانشجویان دختر دانشگاه کاشان» بیان کردند که متغیر تربیت اخلاقی توانسته است درصد بالایی از تغییرات حجاب را پیش‌بینی کند.

عدم روایی آثار مفید و علمی حجاب از یک سو و بررسی ضعیف آسیب‌شناسی عدم رعایت حجاب و عفاف در پوشش دانشجویان از سوی دیگر، همچنین فعالیت‌های ضد اخلاقی دشمنان عفاف در پوشش و حجاب، سبب شده تا محیط‌های دانشگاهی از این مسئله آسیب‌پذیر شوند؛ به گونه‌ای که امروزه مسئله نوع پوشش در بین دانشجویان به صورت یک مشکل فرهنگی درآمده و راهکارهای علمی، عقلی و دینی خاص خود را می‌طلبند.

در بررسی به عمل آمده، می‌توان دریافت که تاکنون پژوهش علمی و تحقیقی در خصوص موضوع این مقاله تدوین نشده و پژوهش حاضر، نخستین اقدام علمی در این باره است. از نوآوری‌های این پژوهش آن است که بر اساس ظرفیتهای فرهنگی و در پاسخ به یکی از آسیب‌های اجتماعی دانشجویان مراکز دانشگاهی منطقه تحقیق، سامان یافته است.

۲. بیان مسئله

ایران‌شهر به دلیل اینکه قطب اجتماعی و فرهنگی مناطق بلوچستان به شمار می‌رود، در سایه همت بلند و ستودنی مسئولان مراکز دانشگاهی تحت اشراف وزارت علوم و وزارت بهداشت (دانشگاه ولایت و علوم پزشکی و مراکز دانشگاهی غیر انتفاعی آزاد اسلامی، پیام نور و مراکز علمی و کاربردی)، شعبه‌هایی از این دانشگاهها در شهر میزبانان ولایت فعال‌اند و نقش بنیادین در توسعه منطقه در عرصه‌های مختلف ایفا کرده‌اند. با توجه به اینکه عفاف در پوشش و حجاب، جزء ضروریات دین و مسلمات فقهی و باور و فرهنگ حاکم بر جامعه اسلامی است و اکثر دانشجویان نیز مسلمان می‌باشند؛ این تحقیق درصدد یافتن حلقه مفقوده و رابطه معناداری بین پرسشها و فرضیه‌های پژوهش و عدم پابندی بعضی از دانشجویان به عفاف در پوشش است، تا با بررسی پدیده‌هایی که به نظر کارشناسان می‌توانند علل عدم

پوشش مناسب دانشجویان باشد، با ارائه راهکارهای مناسب، شیوه برخورد علمی و منطقی با این آسیب فرهنگی در محیطهای دانشگاهی فراهم شود.

این پژوهش، عوامل اثرگذار در گرایشهای رفتاری دانشجویان دختر به پوشش اسلامی را مطالعه و بررسی کرده است. با توجه به موضوع و هدف پژوهش، فرضیههای پژوهش بر اساس پرسشهای ذیل مطرح شده است:

- آیا گرایش رفتاری در دانشجویان دختر به پوشش اسلامی وجود دارد؟
- دیدگاه دانشجویان دختر به حفظ حجاب در جامعه دانشگاه چگونه است؟
- گرایش دانشجویان دختر به ترویج رعایت پوشش اسلامی در دانشگاهها چگونه است؟

۳. چارچوب مفهومی پژوهش

با توجه به فرضیههای تحقیق حاضر، الگوی مفهومی این پژوهش به شرح ذیل تدوین شده است. الگوی پژوهش نشان دهنده تأثیرگذاری پوشش دانشجویان در ایجاد امنیت روانی و مصونیت آنان از ناهنجاریهای اخلاقی در جامعه است. (شکل ۱)

تأثیر پوشش اسلامی بر رفتارهای دانشجویی و امنیت روانی

شکل ۱: الگوی مفهومی پژوهش

گرایشهای رفتاری دانشجویان: گرایشهای رفتاری دانشجویان از مهم ترین کلیدواژهها در حوزه علوم تربیتی است. این گرایشها تحت تأثیر عوامل مختلفی از جمله: فردی، اجتماعی و محیط دانشجویی قرار دارند. دانشجو با تعاملات اجتماعی در محیط دانشگاه می تواند با

فراهم کردن امکانات و برنامه‌های گوناگون، به شکل‌گیری رفتارهای سالم در دانشجویان کمک کند.

پوشش اسلامی: معنای پوشش اسلامی بانوان، دارای دو بُعد ایجابی و سلبی است؛ بُعد ایجابی آن، وجوب پوشش بدن است و عرصه سلبی آن، حرام بودن خودنمایی به نامحرم است. این دو بُعد لازم است در کنار یکدیگر باشد تا حجاب اسلامی محقق شود. (مهدی‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۰)

مراکز دانشگاهی ایرانشهر: مقصود از مراکز دانشگاهی ایرانشهر، مجموعه‌ای از نهادهای علم است که رسالت خطیر آنها تربیت عناصر مؤثر اجرایی و پژوهشی، با هدف ارتقای آموزشی و علمی منطقه می‌باشد.

ب) روش‌شناسی

۱. جامعه، نمونه و روش نمونه‌گیری

این تحقیق درصدد یافتن حلقه مفقوده و رابطه معناداری بین پرسشها و فرضیه‌های پژوهش در بین دانشجویان، به ویژه دختران دانشجو با همکاری حداکثری دانشجویان قوم بلوچ است. جامعه آماری این تحقیق، دانشجویان دختر در حال تحصیل (۱۴۰۱-۱۴۰۰) در دانشگاههای شهرستان ایرانشهر، شامل دانشگاه ولایت، دانشگاه علوم پزشکی، دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد می‌باشد. روش نمونه‌گیری این پژوهش میدانی، طبقه‌بندی یک مرحله‌ای با توزیع یکسان بین دانشگاههای سطح شهرستان است که به طور تصادفی از هر دانشگاه ۸۰ نفر دانشجوی دختر وارد مطالعه شدند و پرسشنامه طرح پژوهشی برای تکمیل بین آنان توزیع شد.

۲. ابزار جمع‌آوری اطلاعات

پرسشنامه این تحقیق با دقت فراوان توسط اساتید و کارشناسان گروه معارف و دفتر نهاد رهبری طراحی شد. پایایی و روایی آن در پیش‌نمونه‌گیری (پایلوت)، انجام، بررسی و ابهام‌زدایی شد. این پرسشنامه در شش بخش: ۱. روشهای حفظ حجاب اسلامی، ۲. اهمیت حفظ حجاب در جامعه، ۳. روشهای ترویج رعایت پوشش اسلامی، ۴. تأثیر پوشش اسلامی در زندگی، ۵. روشهای موفق در تبیین عالمانه و پاسخ به سؤالات و شبهات بحث حجاب، ۶. وضعیت جامعه و مسئولان امر در گفتمان‌سازی پوشش اسلامی، در قالب ۶۷ سؤال طراحی شد تا دیدگاه و نظرات دانشجویان را در خصوص پوشش اسلامی، به عنوان فرضیه‌های تحقیق بررسی کند. پایایی پرسشنامه یا قابلیت اعتماد آن با استفاده از روش اندازه‌گیری

بررسی گرایشهای رفتاری دانشجویان دختر به پوشش... ♦ ۹۳

آلفای کرونباخ محاسبه شد. معمولاً دامنه ضریب اعتماد آلفای کرونباخ از صفر (۰) به معنای عدم پایداری، تا مثبت یک (+۱) به معنای پایداری کامل قرار می گیرد و هر چه مقدار به دست آمده به عدد مثبت یک نزدیک تر باشد، قابلیت اعتماد پرسشنامه بیشتر می شود. آلفای کرونباخ برای پرسشنامه نظرات و نگرش به حجاب، ۰/۷۲ است. طیف پاسخگویی سؤالات پرسشنامه از نوع لیکرت بود؛ هر گزینه به امتیاز درصدی از صفر تا ۱۰۰ درصد، تبدیل (جدول ۱) و با روشهای آماری توصیفی و استنباطی، تجزیه و تحلیل شد.

جدول ۱: تبدیل گزینه‌های پرسشنامه با مقیاس لیکرت به امتیاز درصدی

امتیاز درصدی	روش تبدیل	مقیاس لیکرت
۱۰۰	$\sum_{i=1} \left[\frac{M1 - M2}{R} \right] \times 100$	کاملاً موافقم
۷۵		موافق
۵۰		نظری ندارم
۲۵		مخالف
صفر		کاملاً مخالف

ج) یافته‌ها

در این مطالعه ۲۸۲ نفر از دانشجویان با محدوده سنی ۱۸ تا ۳۹ سال، از مجموع دانشگاههای شهرستان ایرانشهر، شامل دانشگاه ولایت، دانشگاه علوم پزشکی، دانشگاه پیام نور و دانشگاه آزاد شرکت داشتند. بیشتر دانشجویان به ترتیب در مقاطع تحصیلی کارشناسی (۵۲.۱ درصد) و کاردانی (۳۷.۲ درصد) بودند. (جدول ۲)

جدول ۲: مشخصات جمعیت‌شناختی دانشجویان

متغیر	گروه‌ها	فراوانی (نفر)	درصد
سن	۱۸-۲۰	۷۹	۲۸
	۲۱-۲۲	۷۳	۲۵.۹
	۲۳-۲۵	۸۲	۲۹.۱
	>۲۶	۴۸	۱۷
میزان تحصیلات	کاردانی	۱۰۵	۳۷.۲
	کارشناسی	۱۴۷	۵۲.۱
	کارشناسی ارشد	۱۷	۶

۳۰	۱۰	دکتر	دانشگاه محل تحصیل
۱۰۱	۳	حوزوی	
۳۲۳	۹۱	علوم پزشکی	
۲۹۸	۸۴	ولایت	
۲۰۶	۵۸	آزاد	
۱۷۴	۴۹	پیام نور	

از نظر وضعیت تأهل و قومیت دانشجویان؛ در مجموع ۷۲.۳ درصد (۲۰۴ نفر) مجرد و ۶۴.۵ درصد (۱۸۲ نفر) قومیت بلوچ داشتند. نوع پوشش خانواده دانشجویان با توجه به اظهار نظر افراد مورد مطالعه، ۷۰.۶ درصد (۱۹۹ نفر) چادر بوده است. همچنین ۶۷ درصد دانشجویان (۱۸۹ نفر) اظهار داشتند که پوشش و آرایش ظاهری آنان نسبت به قبل از دوران دانشجویی تفاوت نیافته است. نتایج آماری نشان داد که ۷۱ درصد نظرات دانشجویان، موافق این موضوع می باشد که حفظ حریم و پوشش اسلامی مرتبط با عدم رابطه صمیمی با جنس مخالف است.

سؤالات اصلی پرسشنامه در شش بخش، بررسی و تجزیه و تحلیل شد و با توجه به گزینه های پرسشنامه، میانگین امتیاز درصدی بر اساس طیف لیکرت گزارش شد. بخش اول پرسشنامه با شش سؤال در خصوص روشهای حجاب اسلامی و طرح سؤال به این صورت که: «به نظر جناب عالی برای حفظ حجاب اسلامی کدام روشهای ذیل مناسب است؟»، نشان داد روشهای «نصیحت و صحبت کردن» و «فعالتهای فرهنگی»، بالاترین درصد نظرات موافق را در بین دانشجویان داشتند. از طرف دیگر، روشهای «بی تفاوتی نسبت به حجاب» و «تذکر و توبیخ»، کمترین درصد موافق را داشتند. (جدول ۳)

جدول ۳: نظرات دانشجویان در خصوص بخش اول سؤالات پرسشنامه

روشهای حفظ حجاب اسلامی	درصد موافق نظرات دانشجویان
فعالتهای فرهنگی (فیلم، نمایشگاه، شعار، سخنرانی و غیره)	68.00
نصیحت و صحبت کردن	58.42
تفکیک جنسیتی در اماکن	36.26
ارجاع به مراجع قانونی و گرفتن تعهد کتبی	31.21
بی تفاوتی نسبت به حجاب	27.57
تذکر و توبیخ (توسط پلیس یا دیگران)	24.11

بررسی گرایشهای رفتاری دانشجویان دختر به پوشش... ۹۵

بخش دوم پرسشنامه با ۱۲ سؤال درباره اهمیت حفظ حجاب اسلامی در جامعه با طرح سؤال به این صورت که: «دیدگاه جناب عالی تا چه میزان در موضوع حفظ حجاب در جامعه دارای اهمیت می باشد؟» نشان داد که بالاترین امتیاز مربوط به «پوشیدن لباسهای سنتی در قومیتها» با ۶۰ درصد موافق و کمترین امتیاز در این بخش، مرتبط با «سختگیری و کنترل نیروهای انتظامی» با ۳۸ درصد موافق بودند. (جدول ۴)

جدول ۴: دیدگاه دانشجویان درباره سؤالات بخش دوم پرسشنامه

اهمیت حفظ حجاب در جامعه	درصد موافق نظرات
پوشیدن لباسهای سنتی مربوط به قومیتها	60.55
عدم تناسب پوششها با شأن محیطهای شهری و عمومی	58.24
پر کردن بازار از پوشاک غیر اسلامی توسط باندهای فساد	54.96
آرایشهای تند و زننده	54.88
پوشش بدن نما یا تحریک کننده	54.52
چشم چرانی و جلب توجه به جنس مخالف	51.77
مدلهای عجیب و غریب لباس (فشن و...)	51.24
نامنظم و شلخته لباس پوشیدن	50.27
افاده و خودنماییها	50.27
مدلهای قدیمی (دمده) و کهنه	44.59
ضعف نیروهای انتظامی	41.22
سختگیری و کنترل نیروهای انتظامی	38.74

سومین بخش پرسشنامه با ۱۳ سؤال در خصوص روشهای ترویج رعایت پوشش اسلامی در میان بانوان با طرح سؤال به این صورت که: «به نظر شما بهترین راه برای ترویج رعایت پوشش اسلامی در میان بانوان چیست؟» مشخص کرد بهترین روشهای ترویج حجاب اسلامی با کسب بیش از ۶۰ درصد نظرات موافق دانشجویان، به ترتیب شامل «فعالیتهای فرهنگی (نمایش فیلم، همایشها، سخنرانیها)»، «استفاده از روشهای تشویقی به جای تنبیهی»، «عرضه فراوان پوشاک با کیفیت و پوشیده ولو در قالب هدایا» و «معرفی الگوهای موفق علمی و دارای آراستگی اسلامی (ایرانی و خارجی)» بودند. با این وجود، سؤالات این بخش نشان داد که بدترین روش ترویج حجاب اسلامی که کمتر از ۳۰ درصد نظرات موافق دانشجویان را در بر می گرفت، به ترتیب شامل: «برخورد نیروهای انتظامی (گشت ارشاد)» و «تذکر و توبیخ در جمع» بودند. (جدول ۵)

جدول ۵: نظرات دانشجویان دربارهٔ سؤالات بخش سوم پرسشنامه

روشهای ترویج حجاب اسلامی	درصد موافق نظرات دانشجویان
فعالیت‌های فرهنگی (نمایش فیلم، همایش‌ها، سخنرانی‌ها)	67.46
استفاده از روشهای تشویقی به جای تنبیهی	64.54
عرضه فراوان پوشاک با کیفیت و پوشیده ولو در قالب هدایا	62.94
معرفی الگوهای موفق علمی و دارای آراستگی اسلامی (ایرانی و خارجی)	60.64
انعکاس عواقب سوء و خطرناک بد پوششی	58.87
از طریق نصیحت نزدیکان	56.03
تاکید بر پوشش افراد الگو در جامعه	55.41
ایجاد تفکر اختلاف طبقاتی و اجتماعی	47.61
از طریق نصیحت سایر مردم	41.22
تذکر و توبیخ خصوصی	40.07
آزاد گذاشتن آنها	37.68
برخورد نیروهای انتظامی (گشت ارشاد)	29.88
تذکر و توبیخ در جمع	23.58

بخش چهارم پرسشنامه با ۲۰ سؤال دربارهٔ تأثیر پوشش اسلامی در زندگی دانشجویان و طرح سؤال به این صورت که: «دیدگاه خود را دربارهٔ مورد پوشش اسلامی در گزاره‌های زیر بیان فرمایید»، نشان داد مواردی که بیش از ۶۰ درصد دیدگاه موافق دانشجویان را به همراه دارند، عبارتند از: «پوشش اسلامی باعث ایجاد امنیت روانی در جامعه می‌شود»؛ «حجاب اسلامی مصونیت است نه محدودیت»؛ «جامعه نسبت به افراد باحجاب دید خوبی دارد»؛ «پوشش اسلامی باعث اختلال در کسب مهارت‌های شغلی نمی‌شود». از طرف دیگر، مواردی که کمتر از ۳۰ درصد دیدگاه موافق داشتند، عبارتند از: «پوشش اسلامی مبنای دینی ندارد و بعضی دینداران آن را وارد دین کرده‌اند»؛ «پوشش اسلامی موجب عدم محبوبیت بین مردم می‌شود»؛ «رعایت پوشش اسلامی سخت و دست و پاگیر است»؛ «حجاب سن را بیشتر نشان می‌دهد و دختران جوان را شبیه پیرزن‌ها می‌کند»؛ «پوشش اسلامی شانس ازدواج موفق و دلخواه دختران را کم می‌کند». (جدول ۶)

جدول ۶: دیدگاه دانشجویان درباره سؤالات بخش چهارم پرسشنامه

دیدگاه دانشجویان در خصوص تأثیر پوشش اسلامی در زندگی	درصد موافق نظرات دانشجویان
پوشش اسلامی باعث ایجاد امنیت روانی در جامعه می‌شود.	65.04
حجاب اسلامی مصونیت است نه محدودیت.	65.00
جامعه نسبت به افراد با حجاب دید خوبی دارد.	60.29
پوشش اسلامی باعث اختلال در کسب مهارت های شغلی نمی‌شود.	60.00
کنترل مردم در زمینه پوشش و بگير و بیندها باعث ایجاد لجاجت می‌شود.	55.31
اصل در حجاب این است که دل انسان پاک باشد نه اینکه حتماً فرد پوشیده باشد	45.47
پوشانیدن اندامها، مغایر بروز زیبای های انسان است.	43.84
فرد با پوشش اسلامی برچسب سیاسی - انقلابی می‌خورد	38.19
رشد علم و تمدن بشری بویژه در غرب، انسان را از حجاب بی نیاز کرده است	35.90
در همه محیط ها نمی توان حجاب اسلامی را رعایت کرد.	35.79
جو دانشگاه پوشش اسلامی را عقب ماندگی تلقی می کند	35.16
از نظر مردم فرد با حجاب آراسته نیست.	33.24
پوشش اسلامی رنگ تیره دارد و دلگیر است.	32.00
بیشتر مردان به دخترانی که حجاب اسلامی دارند بی اعتنائی می کنند.	30.75
پوشش اسلامی یکنواخت و بدون جذابیت است.	30.26
پوشش اسلامی مبنای دینی ندارد و بعضی دینداران آن را وارد دین کرده اند.	29.78
پوشش اسلامی موجب عدم محبوبیت بین مردم می‌شود.	28.22
رعایت پوشش اسلامی سخت و دست و پاگیر است.	28.13
حجاب سن را بیشتر نشان می‌دهد و دختران جوان را شبیه پیرزنها می‌کند.	27.11
پوشش اسلامی شانس ازدواج موفق و دلخواه دختران را کم می‌کند.	24.82

در بخش پنجم مطالعه با طرح شش سؤال در خصوص روشهای موفق در تبیین عالمانه و پاسخ به سؤالات و شبهات بحث حجاب، به این صورت که: «به نظر شما در تبیین عالمانه و پاسخ به سؤالات و شبهات بحث حجاب موارد زیر تا چه حد موفق هستند؟»؛ آموزش و پرورش و روحانیون با کسب بیش از ۶۰ درصد نظرات موافق دانشجویان، بهترین روشها ارزیابی شدند. (جدول ۷)

جدول ۷: نظرات دانشجویان در خصوص سؤالات بخش پنجم پرسشنامه

روشهای تبیین عالمانه و پاسخ به سؤالات و شبهات بحث حجاب	درصد موافق نظرات دانشجویان
آموزش و پرورش	61.61
روحانیون	60.64
برنامه‌های صدا و سیما	57.98
آموزش عالی	57.45
مطبوعات	52.57
سایر دستگاههای فرهنگی (وزارت ارشاد، شهرداری و غیره)	49.02

در آخرین بخش پرسشنامه، ۹ سؤال با محوریت وضعیت جامعه و مسئولان امر در گفتمان‌سازی پوشش اسلامی مطرح شده است. در مجموع، سؤالات این بخش، نتیجه شاخصی به همراه نداشت. (جدول ۸)

جدول ۸: نظرات دانشجویان در خصوص سؤالات بخش ششم پرسشنامه

سؤالات درباره وضعیت جامعه و مسئولان امر در گفتمان‌سازی پوشش اسلامی	درصد موافق نظرات
میزان رضایت جنابعالی در عرصه گسترش حجاب چگونه است؟	48.67
از منظر جنابعالی مسئله پوشش اسلامی مردم چقدر برای مسئولان مهم است؟	46.81
در نگاه جنابعالی عدم پوشش مناسب اسلامی تا چه اندازه به عنوان نوعی عکس‌العمل سیاسی و نوعی اعتراض به مسئولین است؟	44.95
احساس می‌کنم یک مسابقه و رقابتی بر سر پوشیدن لباسهای جذاب و متنوع در بین مردم به وجود آمده که اگر همگام نباشیم عقب می‌مانیم.	43.66
به نظر شما مسئولان چقدر در ترویج حجاب اسلامی و اجرای قانون حجاب و عفاف، جدیت و تلاش می‌کنند؟	43.53
علاقه‌مند تهیه لباسهای بلند، گشاد و پوشیده هستم، ولی خیلی کم عرضه می‌شود و در دسترس نیست.	40.48
دلم می‌خواهد لباسهای بلند و گشاد (مثل لباسهای ۱۰-۱۵ سال پیش) بپوشم ولی در این اوضاع جامعه، آدم خجالت می‌کشد.	40.01
اینقدر قیمت چادر بالاست که آدم اگر بخواهد هم نمی‌تواند خیلی حجاب را رعایت کند.	39.89
تا چه میزان به مسئولان مملکتی در عرصه اجتماعی و فرهنگی اعتماد دارید؟	37.77

(د) بحث و نتیجه گیری

در عصر حاضر، رعایت حجاب در برخی کشورها با تدوین قوانین، مشروعیت یافته و در مقابل، در برخی دیگر از کشورها، سیاست دولتها در پیشبرد زوال لزوم رعایت پوشش در اجتماع است و حتی در برخی کشورهای غربی، سیاست منع حجاب و مجازات افراد محجبه مشاهده می شود که سعی در گسترش این سیاست و بین المللی کردن آن به عنوان یکی از موازین حقوق بشری دارند. نمونه آشکار اعمال اینگونه سیاستها را می توان در کشور فرانسه دید که با تصویب قانون منع استفاده از علائم مذهبی، عملاً منع استفاده از حجاب اسلامی را هدفگذاری کرده است (زاهدیان و صدری ارحامی، ۱۳۹۹). اگر جامعه و به خصوص نهادهای آموزشی، به تربیت اخلاقی نوجوانان و جوانان توجه خاصی داشته باشند، آنها خود را مقید به رعایت حجاب خواهند دانست و سعی در رعایت آن در تمام ابعاد اجتماعی، سیاسی، فرهنگی خواهند داشت (عسکریان بیدگلی و همکاران، ۱۳۹۷). مهم ترین آثار حجاب در بُعد فردی، مصونیت و آرامش و امنیت زن؛ در بُعد خانوادگی، استحکام و ثبات خانواده و در بُعد اجتماعی، سلامت اخلاق جامعه است. (عظیمیان و بهشتی، ۱۳۸۸)

پوشش و حجاب جزء ضروریات دین، مسلمات فقهی و باور و فرهنگ حاکم بر جامعه اسلامی است. نظر به اینکه اکثر دانشجویان در دانشگاههای کشور مسلمان می باشند، این تحقیق درصدد یافتن حلقه مفقوده و رابطه معناداری بین پرسشها و فرضیه های پژوهش و عدم پابندی بعضی از دانشجویان به عفاف و حجاب در پوشش است. فرضیه اصلی این پژوهش نشان داد گرایش رفتاری دختران دانشجو به حفظ حجاب اسلامی در مراکز علمی، در پرتو «فعالتهای فرهنگی»، «ارائه راهکارهای نوپدید فرهنگی» و «برگزاری نشستهای جهاد تبیین در پاسخگویی به شبهات عرصه حجاب» در افزایش باورهای دینی و اعتقادات مذهبی به پوشش اسلام نقش مؤثری دارند.

مسئله حجاب به عنوان آسیب اجتماعی مورد توجه پژوهشگران در سطح جامعه بوده و اصلاح و ترمیم آن، نیازمند مهندسی فرهنگی و اتخاذ سیاستهای فرهنگی و اجتماعی در این راستاست. (مجبوبی منش، ۱۳۸۶)

بررسی عوامل اساسی بهبود و اصلاح وضعیت حجاب در دانشگاهها نشان داد که معرفی الگوهای موفق در اسلام و ایران، از عناصر تأثیرگذار در این عرصه به شمار می رود. توجه به بهره مندی از روشهای تشویقی و پوشیدن لباسهای سنتی مربوط به قومیتها، به ویژه قوم بلوچ، از اصول مهم در صیانت از حجاب و حریم این آموزه حیاتبخش دینی است و طبق نظرات،

مشخص شد که با پوشیدن لباسهای قومیتها در اهمیت حجاب دانشجویان در مراکز دانشگاهی ایران شهر موافق اند. بررسی نظرات دانشجویان در ارتباط با نقش حجاب در ایجاد امنیت روانی و مصونیت در جامعه ایمانی، نشان داد ۶۵ درصد از دانشجویان با آن موافق اند و در این زمینه، اهتمام مسئولان و تصحیح نگرش دانشجویان در ارتقای وضعیت پوشش اسلامی در دانشگاهها نقش درخور اهمیتی دارد.

در رابطه با عوامل نقش آفرین در گفتمان سازی و روشهای حفظ حجاب از منظر دانشجویان، ۶۸ درصد موافق آن می باشند و راهکارهایی از جمله: برگزاری نمایشگاه، نمایش فیلم، همایشهای علمی و تخصصی و نصیحت کردن (فعالیت های فرهنگی)، به ترتیب به عنوان گام مهم برای توسعه شیوه های مصونیت حجاب در جامعه دینی، مورد اهتمام دانشجویان در تحقیق مذکور است. با توجه به داده های به دست آمده در جستار یاد شده می توان دریافت که رعایت پوشش اسلامی در مراکز علمی و آموزشی، ضمن ایجاد مصونیت در سلامت اخلاقی و شخصیت اجتماعی آنان، نقش دفاعی در برابر چالشهای فردی و حیاتی دانشجویان به ارمغان می آورد.

اعتقاد آگاهانه به ارزشهای دینی و امنیتی، شکلی از رفتار است که سبب می شود فرد، فارغ از هر موقعیت خارجی، نوعی کشش ارزشی دینی پیدا کند و به دلیل ارزشهای اخلاقی و مذهبی، خود را ملزم به رعایت حجاب کرده، آن را وظیفه ای اخلاقی برای خود بداند (تاجبخش، ۱۴۰۰). اعتقاد به رعایت حجاب، به عنوان مانعی در برابر آسیب پذیری فرهنگی عمل می کند. بنابر این، رشد و تقویت آن، یکی از روشهای مناسب برای پیشگیری و کاهش آسیب پذیری است (احمدی نوده و همکاران، ۱۳۸۹). گرایش به معنویت و ارزشهای دینی در افراد جامعه وجود دارد و این گرایش، فرصتی برای مسئولان فرهنگی جامعه است که از آن به خوبی و به طور صحیح بهره برداری کنند. (آقایانی چاوشی و همکاران، ۱۳۸۶)

مهم ترین مسئله حجاب، نگرش افراد و چگونگی اجتماعی شدن و روند جامعه پذیر شدن آنهاست. در میان عوامل جامعه پذیری، خانواده و محیط های دانشگاهی بیشترین تأثیر را روی افراد دارند. تجربه ای که فرد در خانواده و دانشگاه کسب می کند و نیز گروه همسالان، نقش بسیار مهمی را درباره نگرش او نسبت به نوع پوشش ایفا می کنند. از نظر قومیت دانشجویان در این مطالعه اکثراً قومیت بلوچ داشتند. با توجه به فرهنگ غنی در این منطقه و اعتقاد به حفظ شئون اسلامی، درصد بالایی از دانشجویان اظهار کردند که نوع پوشش خانواده آنها چادر است و با این اعتقاد از خانواده وارد جامعه دانشگاهی شدند. نزدیک به ۷۰ درصد

بررسی گرایشهای رفتاری دانشجویان دختر به پوشش... ♦ ۱۰۱

دانشجویان اظهار کردند که پوشش و آرایش ظاهری آنان نسبت به قبل از دوران دانشجویی تفاوت نیافته است. از طرفی، حجاب دارای مؤلفه‌های مذهبی، شخصیتی و رفتاری است و می‌توان از منظرهای مختلفی همانند مسائل فرهنگی و اجتماعی به آن نگریست. نصیحت‌های سازنده و فعالیتهای فرهنگی، از بهترین روشهای پذیرش پوشش مناسب در جامعه گزارش شده که نیازمند ارائه راهکارهای نوین در این زمینه است. اهمیت حفظ حجاب در جامعه با ملاحظه به قومیت‌های مختلف و عرق قومیتی هر منطقه به نوع پوشش و لباسهای سنتی باید ارزیابی شود. همچنان که این پژوهش نشان داد «پوشیدن لباسهای سنتی در قومیتها» در راستای اهمیت حفظ حجاب اسلامی در جامعه است. در نهایت، برای ترویج رعایت پوشش اسلامی می‌توان در قالب فعالیتهای فرهنگی، مانند نمایش فیلم، برگزاری همایش و سخنرانی و معرفی الگوهای موفق علمی استفاده کرد.

از مجموع یافته‌های تحقیق می‌توان ادعا کرد که ۷۰ درصد از دانشجویان، موافق حجاب با روشهای معقول و بر اساس موازین قانونی در پرتو برنامه‌های فرهنگی اثرگذار می‌باشند. حدود ۲۳ درصد از نظرات دانشجویان، موافق شیوه توبیخ و تذکر بوده و اکثر نظرات مخالف این امر می‌باشند. در حقیقت؛ حجاب برای زن، ارزش آفرین است و شخصیت و کرامت زن را تأمین کرده و او را از شخصیت ایزاری به شخصیت مستقل تبدیل می‌کند. در نتیجه، فرصتی برای مسئولان فرهنگی دانشگاه است تا با ارائه راهکارهای مناسب، از شیوه برخورد علمی و منطقی با این آسیب فرهنگی در جهت ارتقای ارزشهای اسلامی بهره‌برداری کنند.

پیشنهادهای و راهبردها

بررسی فرضیه اول این پژوهش در خصوص گرایش رفتاری در دانشجویان دختر به پوشش اسلامی، نشان داد که گرایش رفتاری دختران دانشجو به حفظ حجاب اسلامی در مراکز علمی در پرتو «فعالیت‌های فرهنگی»، «ارائه راهکارهای نوپدید فرهنگی» و «برگزاری نشستهای جهاد تبیین در پاسخگویی به شبهات عرصه حجاب»، در افزایش باورهای دینی و اعتقادات مذهبی به پوشش اسلام نقش مؤثری دارند.

بررسی فرضیه دوم درباره دیدگاه دانشجویان دختر به حفظ حجاب در جامعه و دانشگاه نشان داد که پوشش اسلامی باعث ایجاد امنیت روانی در جامعه می‌شود و دانشجویان معتقد بودند که حجاب اسلامی مصونیت است نه محدودیت و جامعه نسبت به افراد با حجاب دید خوبی دارد و اظهار داشتند که پوشش اسلامی باعث اختلال در کسب مهارت‌های شغلی نمی‌شود.

فرضیه سوم با موضوع گرایش دانشجویان دختر به ترویج رعایت پوشش اسلامی در دانشگاهها، بیان دارد که روشهای موفق در تبیین عالمانه و پاسخ به سؤالات و شبهات بحث حجاب، آموزش و پرورش و روحانیون می‌باشد و استفاده از فعالیتهای فرهنگی و روشهای تشویقی به جای تنبیهی، می‌توانند در ترویج رعایت پوشش اسلامی مؤثر باشند.

با توجه به نقش مؤثر گسترش فرهنگ حجاب در تحکیم ایمان و تقویت باورهای دینی دانشجویان و اینکه به مثابه پناهگاهی مطمئن و عامل بنیادین در مصون داشتن افراد از لغزشهای زندگی است؛ در همین راستا برخی از راهبردها و پیشنهادها به منظور تقویت وضعیت موجود حجاب در مراکز دانشگاهی و تشویق آنان به رعایت پوشش اسلامی به شرح ذیل ارائه می‌شود:

- شناسایی و معرفی الگوهای برتر حجاب در مراکز علمی، در اسوه‌پذیری دانشجویان دختر نقش کلیدی دارد؛ لذا یکی از راهکارهای تشویقی در این عرصه محسوب می‌شود.
- فرهنگ‌سازی گزاره‌های حیا و عفاف در دانشگاهها؛ که با حفظ حریم این تعالیم دینی و مدیریت هوشمندانه و آسیب‌زدایی، از مهم‌ترین این راهبردها شمرده می‌شود.
- اختصاص دادن امتیاز و تکریم از مراکز خوابگاهی مستقر در دانشگاهها در زمینه عفاف و حجاب.
- برنامه‌ریزی شایسته در ایجاد پوششهای مردمی با هدف مقابله با شرایط بدحجابی و فراهم کردن تسهیلات ازدواج و اشتغال افراد.
- اصلاح قانون حجاب؛ ضرورت دارد قوای سه‌گانه، به ویژه قوه مقننه، در این رابطه چاره‌اندیشی کنند و با تدابیر لازم و بهره‌مندی از یافته‌های علمی صاحبان فکر و اندیشه، تسریع در اقدام را وجهه همت خویش قرار دهند.
- معرفی نقش تمدنی حجاب در برابر اهداف مسموم دشمنان و تبیین مسئله هویت دینی و اجتماعی بانوان در افکار مردم.
- معرفی مسئله چادر به عنوان نماد دینداری و پوشش مؤمنانه برای جامعه هدف در مراکز دانشگاهی و تقویت شورای امر به معروف و نهی از منکر و ارائه محتوای علمی از سوی استادان فرهیخته و دارای نگرش متعهدانه در فرهنگ حجاب.

منابع

- آقايانی چاوشی، اکبر؛ داوود طالبیان، مهدی حبیبی، اکرم احسانیان مفرد، زهرا کاتب و وحیده دهاقین (۱۳۸۶). «حجاب برتر: مقایسه دیدگاه کارکنان و مراجعه کنندگان زن به مراکز درمانی». علوم رفتاری، ۱(۲): ۱۶۱-۱۵۵.
- احمدی نوده، خدابخش؛ زهرا بیگدلی، آزاده مرادی و فتح‌اله سیداسماعیلی (۱۳۸۹). «رابطه اعتقاد به حجاب و آسیب‌پذیری فردی، خانوادگی و اجتماعی». علوم رفتاری، ۴(۲): ۹۷-۱۰۲.
- تاج‌بخش، غلامرضا (۱۴۰۰). «واکاوی جامعه‌شناختی پوشش دانشجویان». دین و سیاست فرهنگی، ۸(۱): ۲۳۲-۲۰۹.
- خوانین‌زاده، محمدحسین؛ علیرضا صفرزاده و پریسا سمنانی (۱۳۹۳). «گونه‌شناسی تهاجم ماهواره از منظر قرآن و حدیث». پژوهشنامه معارف قرآنی، ۵(۱۶): ۷-۳۰.
- دشتی، سعید؛ بابک معینی، رضا شهرآبادی، نوشین بیرانوندپور، فاطمه وجدانی آرام، جواد فردمال و مرتضی مطهری‌پور (۱۳۹۵). «بررسی رابطه سلامت معنوی با نگرش دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی همدان در مورد حجاب». دین و سلامت، ۴(۱): ۲۸-۲۱.
- رجالی، مهری؛ مهناز مستأجران و مهران لطفی (۱۳۹۱). «نگرش دانشجویان دختر دانشکده بهداشت دانشگاه علوم پزشکی اصفهان نسبت به حجاب و پوشش زنان و برخی عوامل مؤثر بر آن». تحقیقات نظام سلامت، ۸(۳): ۴۳۰-۴۲۴.
- زاهدیان، محمدحسین و محمد صدری ارحامی (۱۳۹۹). «بررسی جایگاه حجاب در حقوق بشر از دیدگاه نظریه جهانشمولی و نسبی‌گرایی». زنان و خانواده، ۱۵(۵۲): ۸۹-۱۰۵.
- شمسایی، مریم و طاهره شکری‌زاده (۱۳۹۹). «شناسایی علل حجاب‌گریزی و روشهای تأثیرگذار تبلیغ و ترویج حجاب در بین دانشجویان دختر دانشگاه علوم پزشکی شیراز». فرهنگ در دانشگاه اسلامی، ۱۰(۴): ۶۲۰-۵۹۵.
- عسکریان بیدگلی، مریم؛ زینب‌السادات اطهری اصفهانی و حسین ستار (۱۳۹۷). «بررسی نقش تربیت اخلاقی در رعایت حجاب دانشجویان دختر دانشگاه کاشان». زن و جامعه، ۹(۲): ۶۹-۱۰۴.
- عظیمیان، مریم و سعید بهشتی (۱۳۸۸). «بررسی فلسفه و قلمرو حجاب در اسلام و آثار تربیتی آن». تربیت اسلامی، ۴(۸): ۷۵-۱۰۳.
- علوی، سید مازیار؛ سید امیر آقایی، سید حسین حسینی و محمود علیگو (۱۳۹۵). «ریشه‌یابی عوامل مؤثر بر توسعه فرهنگ حجاب و عفاف و ارزیابی راهبردهای نقشه مهندسی فرهنگی (رویکرد سیستمی)». زنان و خانواده، ۱۱(۳۷): ۴۷-۷.
- فاتحی اقدس (۱۳۸۲). «جایگاه زن در ایران پیش از اسلام». پیام زن، ۱۴۳.

- کاظم پور ساریدرق، الهام؛ جهانگیر یاری، سفیری، معروف پور، قلی زاده، جوانمرد، گلمحمدزاده و عبدالله پور (۱۳۹۷). «بررسی تحلیلی حجاب از دیدگاه ادیان سامی (اسلام، یهود و مسیحیت)». *زن و مطالعات خانواده*، ۱۰ (۳۸): ۶۹-۹۷.
- کربلانی پازوکی، علی و محمدحسین خوانین زاده (۱۳۹۳). «آسیب شناسی مسئله عفاف و حجاب در بین دانشجویان دختر کارشناسی دانشگاه علامه طباطبائی». *فرهنگ مشاوره و روان درمانی*، ۵ (۱۸): ۱۷۱-۱۹۳.
- کرم اللهی، نعمت اله و محمد آقاسی (۱۳۹۱). «بررسی گرایش دختران دانشجو به حجاب و بدحجابی». *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱ (۲): ۱۷۲-۱۳۹. doi:10.22059/jisr.2012.36559
- گلی زواره، غلامرضا (۱۳۸۴). «کتابشناسی توصیفی ۲۵ کتاب برگزیده در حوزه مسائل زنان و خانواده». *پیام زن*، ۱۵۷.
- محبوبی منش، حسین (۱۳۸۶). «تحلیل اجتماعی مسئله حجاب». *شورای فرهنگی اجتماعی زنان*، ۱۰ (۳۸): ۸۸-۱۳۴.
- محمودی یگانه، ماریه (۱۳۹۹). «عفاف و حجاب از دیدگاه آیات قرآن و احادیث». *مطالعات علوم اسلامی انسانی*، ۳۶ (۶): ۴۳-۳۴.
- موسوی سید ولی اله؛ سجاد رضائی، امیر قربان پور لقمجانی و سیده محبوبه هاشمی (۱۴۰۰). «تأثیر نوع پوشش (حجاب کامل، حجاب متعارف و حجاب نامتعارف) بر اضطراب اجتماعی، نگرانی و نارضایتی از تصویر بدنی دختران دانشجو». *پیشرفتهای نوین در علوم رفتاری*، ۶ (۵۵): ۱۱۰-۱۳۵.
- مهدی زاده حسین (۱۳۸۷). *حجاب شناسی، چالشها و کاوشهای جدید*. قم: مرکز مدیریت حوزه علمیه قم.
- Aghayani Chavoshi, A.; D. Talebian, M. Habibi, A. Ehsanian Mofrad, Z. Kateb & V. Dehaghin (2007). "The best hijab: Personnel and referral woman's approach in medical centers". *Journal of Behavioral Sciences*, 1(2): 155-161.
- Ahmadi, Kh.; Z. Bigdeli, A. Moradi & F. Seyyed Esmaeili (2010). "Relation between belief in Hijab and individual, familial and social vulnerability". *Journal of Behavioral Sciences*, 4(2): 97-102.
- Alavi, S.M.; S.A. Aghaei, S.H. Hoseini & M. Aligoo (2016). "An investigation into the roots of the factors affecting the promotion of hijab and chastity culture and an evaluation of "the comprehensive map of cultural engineering (systems approach)". *The women and family cultural education*, 11(37): 7-47.
- Askarian Bidgoli, M.; Z. Sadat Athari & H. Sattar (2018). "Investigate The Role of Ethical Education in Observance of Hijab Among

- Female Students at University of Kashan".** *Quarterly Journal of Woman and Society*, 9(34): 69-104.
- Azimian, M. & S. Beheshti (2009). **"The Philosophy and Realm of Hejab in Islam and its Educational Effects"**. *Journal of Islamic Education*, 4(8): 75-103.
 - Dashti, S.; B. Moeini, R. Shahrabadi, N. Biranvandpour, F. Vejdani Aram, J. Faradmal & M. Motaharipour (2016). **"A Study on the Relationship between Spiritual Health and Attitudes towards Women's Dress Code among Female Students of Hamadan University of Medical Sciences"**. *Religion and Health*, 4(1): 21-28.
 - Fatehi, A. (2003). **"The status of women in pre-Islamic Iran"**. Payam Zan, 143.
 - Goli Zavareh, Gh. (2005). **"Descriptive bibliography of 25 selected books in the field of women and family issues"**. Payam Zan, 157.
 - Karamolahi, N. & M. Aghasi (2012). **"A Review of Female Students Trends to Veiled and Unveiled"**. *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 1(2): 139-172.
 - Karbalaee Pazooki, A. & M.H. Khavaninzadeh (2014). **"Pathology of the issue of chastity and hijab among undergraduate female students at Allameh Tabataba'i University"**. *Counseling Culture and Psychotherapy*, 5(18): 159-183.
 - Kazempour Saridorgh, E.; J. Yari, Kh. Safiri, M. Maarofpour, A. Gholilzadeh, Gh. Javanmard, Z. Golmohammadzadeh & N. Abdollahpour (2018). **"An analytical study of the hijab from the perspective of Semitic religions (Islam, Judaism, and Christianity)"**. *Women and Family Studies*, 10(38): 69-97.
 - Khavaninzadeh, M.H.; A. Safarzadeh & P. Semnani (2014). **"Typology of satellite invasions from the perspective of Quran and Hadith"**. *Quranic Knowledge Research*, 5(16): 7-30.
 - Mahboubi Manesh, H. (2008). **"A social analysis of hijab"**. *Women's strategic studies*, 10(38): 88-134.
 - Mahmoudi Yeganeh, M. (2020). **"Chastity and hijab from the perspective of Quranic verses and hadiths"**. *Journal of Humanities Islamic sciences*, 6(23): 34-43.
 - Mosavi, S.V.; S. Rezaei, A. Ghorbanpour Lafemjani & S.M. Hashemi (2021). **"The effect of the type of clothing (full hijab, conventional hijab, and unconventional hijab) on social anxiety, worry, and dissatisfaction with the body image of female students"**. *Journal of new advances in behavioral sciences*, 6(55): 110-135.
 - Rejali, M.; M. Mostajeran & M. Lotfi (2012). **"The Attitude of Female Students of Health towards Hijab and Its Related Factors"**. *Journal of Health System Research*, 8(3): 424-430.
 - Shamsaei, M. & T. Shokri Zadeh (2020). **"Identifying the causes of hijab avoidance and effective methods of promoting and advertising hijab among female students at Shiraz University of Medical Sciences"**. *Culture in The Islamic University*, 10(4): 595-620.
 - Zahedian, M.H. & M. Sadri Arhami (2020). **"Investigating the place of hijab in human rights from the perspective of the theory of**

universality and relativism". *The Women and Families Cultural-Educational*, 15(52): 89-105.

